سیحر و جادوو له کۆمەڵگەی کۆن و سەرەتاییدا

محەمەد سلێمان عەباس

مرۆڤ هەر لەسەرەتای ژیانیدا هەوڵی داوە ڕێگەیەک بدۆزێتەوە تاکو بتوانێت بەهۆیەوە بەرەنگاری مەترسییە نادیارەکان ببێتەوە و دڵنیایی و ئاسایش بە ژیانی ببەخشێت، هەروەها ویستوویەتی ڕێگەیەک بۆ تێکەڵبوون و گونجان لەگەڵ جیهان و دیاردە سروشتی و هێزە نادیارەکاندا بدۆزێتەوە، بۆ ئەوەی ئارامی بە ژیانی ببەخشێت و بۆ بەرەنگاربوونەوەی مەترسییەکانی ژیان و خۆپاراستن لە مردن هیواو ئامانجێک لە ژیانیدا دروست بکات هزری مرۆڤی سەرەتایی پێش ئەوەی بگاتە ئاستی بیرکردنەوەی ئایینی، بۆ خۆ دەربازکردن و لێکدانەوەی جیهان پەنای بردووەتە بەر سیحر و جادوو، هەوڵیشی دەدا لە ڕێگەی سیحرەوە حەز و ئارەزوو و کارەکانی مەیسەر بکات و پێوەندی بەهێزە سروشتییە شاراوەکان بکات و لە زیان و خراپەکارییان خۆی دوور بخاتەوە.

سیحریش بریتییە لە: باوەڕ و پراکتیزەکردن کە پشت بە چەند دوعا و نزاو سرووت (طقوس)ێک دەبەستێت بۆ ئەوەی کاربکاتە سەرهێزە نادیارەکان و ببێتە هۆی ڕوودانی شتێک کە مرۆڤ حەز و ئارەزووی لێیە، یان ڕوونەدانی شتێک کە زیان بەخشە، هەرچەندە سیحر لای مرۆڤی مۆدێرن شتێکی لۆژیکی نییە و بنچینەیەکی نادروستی هەیە، بەڵام لای مرۆڤی کۆمەڵگە سەرەتاییەکان، کە بڕوایان پێی بووە و بەکاریان بردووە شتێکی دروست و لۆژیکییە.

مالینۆفسکی لەمەڕ ڕۆڵی سیحر لە کۆمەڵگەی سەرەتاییدا دەڵێت: ئەوەی سیحر بەجێی هێناوە، هاوشێوەی ڕۆڵی زانیارییە لە کۆمەڵی نوێدا، بۆیە سیحر زانیاری کۆمەڵگەی سەرەتاییە، بەڵام زانیارییەکی قەڵپە.

هەروەها بە بڕوای مالینۆفسکی سیحر سێ توخمی سەرەکی تێدایە:

١- گوتنی هەندێک وشەو پەیڤ کە بریتین لە حەز و ئارەزوییەکی خەفەکراو، وەک (دەشکێنم، دەسووتێنم، تێک دەدەم.... تاد).

٢- بەجێ هێنانی چەند کردار و سرووتێک، کە هاوکاتە لەگەڵ دەنگ وەک لاسایی کردنەوەی ئەو دەنگانەی کە لە سروشتدا هەن.

٣- کەسی سیحربازەکە کە بەخەیاڵ و هێما و ڕەمز کارەکەی ئەنجام دەدات. سیحر و جادوو لە زۆر ڕووەوە هەڵوێستێکی گرنگی مرۆڤی سەرەتاییە بەرانبەر دەوروبەر و ژینگە و سروشت و بەسەر هۆش و بیرو ڕەفتاری مرۆڤی کۆمەڵگە کۆن و سەرەتاییەکاندا زاڵ بووە و ڕۆڵێکی گرنگی لە ژیانیاندا هەبووە، لەبەر ئەوەی سیحر شێواز و ئامرازی مرۆڤی سەرەتاییە بۆ زاڵبوون بەسەر هێزە نادیارەکان و گیانەکان و شتی دیکە، بۆیە هەموو کۆمەڵگە کۆن و سەرەتاییەکان سیحریان بەکاربردووە و دەبەن.

بۆ نموونە لەلای هۆزی (بابوا) لە کینیای نوێدا سیحر لە هەموو شتێک گرنگترە، چونکە ئەگەر باران نەبارێت، یان زیاد ببارێت، یان ئەگەر بەری دارەکان کەم بوو، داهاتی دانەوێڵە خراپ بوو، یان ئەگەر ڕاو و نێچیر کەم بوو، یان ئەگەر کەسێک نەخۆش بکەوێت، یان بمرێت، ئەوە بەهۆی سیحرەوە ئەو شتانە ڕوودەدەن، یان سیحربازێک ئەو شتانە دەکات، هەروەها کۆمەڵگەی کۆنگۆ لەو باوەڕەدان کە نەخۆشی و مردن کارێکی سروشتی نییە، بەڵکو بەهۆی سیحرەوە ڕوودەدەن.

کۆڵن ولسن بڕوای وایە کە سیحری سەرەتایی لە بنەڕەتدا بریتییە لە هێزە شاراوە و نادیارەکانی مرۆڤ و کاریگەری ئەم هێزە لەکاتی شەڕ و ڕاوکردندا، هەروەها دەڵێت: لە کۆمەڵگەی سەرەتاییدا سەرۆک هۆزەکان سیحرباز و کاهین بوون و لە هەمان کاتدا سەرکردە و ڕابەری ڕاوچییەکان بوون.

بۆیە سیحر گرنگترین بنەماو بنچینەی کۆمەڵگەی سەرەتایی پێک دێنێت، چونکە پێوەندی بەهەموو لایەنەکانی ژیانەوە هەبووە، وەک: ڕاوکردن، سامان، داهات، کارەسات، سەرکەوتن، یان ژێرکەوتن لە شەڕدا، نەخۆشی، مردن،....

جۆرەکانی سیحر

سیحر دەکرێتە چەند جۆرێکەوە، بۆ نموونە زانای مرۆڤناسی ناسراو (جیمس فرێزەر Jams Frezer) لە کتێبی (چڵی زێرین)دا، کە باشترین کتێبە دەربارەی سیحر و میتۆلۆژیا و ئایینە سەرەتاییەکان. سیحر دەکاتە دوو جۆرەوە:

١- سیحری لە یەکچوون: Imitaiv magic

٢- سیحری پێوەندی: contagious magic

- سیحری لە یەکچوون، یان لاساییکردنەوە لەسەر بنەمای هاوشێوەیی و لە یەکچوونی شتەکان و بابەتەکان دامەزراوە و مرۆڤی کۆن لەو باوەڕەدا بووە کە شتە لەیەک چووەکان کاریگەرییان لەسەر یەکدی هەیە، بۆ نموونە زیان گەیاندن بە وێنە و شت و نیشانەی کەسێک، ئەوە زیان گەیاندنە بە خودی مرۆڤەکە، یان کاتێک بت، یان بووکەڵەیەکیان لە قوڕ، یان شتی دیکە دروست دەکرد، کە مرۆڤێک، یان ئاژەڵێکی بنواندایە، بەدەرزی کون کونیان دەکرد، یان لێیان دەداو پاشان دەیانسووتاند، ئەم شێواز و جۆرە سیحرەش گەلێک کۆنە و لە هەموو شوێن و کاتێکدا هەبووە و باو بووە.

مرۆڤی کۆن بیرۆکەی ئەو جۆرە سیحرەی لە خەیاڵی خۆیدا دروستی نەکردووە، بەڵکو لە ئاکامی تێبینی کردنی دیاردەکانی سروشت و ژینگە ئەم سیحرەی لەلا گەڵاڵە بووە، کاتێک مرۆڤی کۆن بەدوای نهێنی ژیان و مەرگدا گەڕاوە، تێبینی ئەوەی کردووە کە ئاژەڵەکان تەنیا هاوشێوەی خۆیان دەبێت، بۆ نموونە سەگ سەگی دەبێت و ئاسک ئاسکی دەبێت، هەروەها ڕووەک و درەختەکانیش بەهەمان شێوە، گەنم گەنمی لێدەکەوێتەوە،.... تاد.

هەروەها ئەو دیاردە سروشتییانەی کە بەردەوام دەیانبینێت، ئەوەی بۆ سەلماند کە هۆکاری وەک یەک (لە یەکچوو) ئاکامی وەک یەکی لێ دەکەوێتەوە، بۆیە ئەمە وای لێ کرد کە بەلاساییکردنەوەی ئەو شتە (نهێنییە) هیواو ئامانجەکەی دێتەدی، بۆیە ئەو کەس و سیحر بازانەی ئەم کردەوەیەیان ئەنجام دەدا باوەڕیان وابوو کە ئەمە ڕێگەیەکە بۆ هێنانەدی ئاواتەکانیان.

٢- سیحری پێوەندی: ئەم جۆرە سیحرە لەسەر بنەمای باوەڕبوون بەوەی کە ئەوشتانەی پێشتر یەک بوون و پێوەندییان لەگەڵ یەکدا هەبووە، دوای دورکەوتنەوە لە یەکتر ئەوە هەر لەیەکتر جیانابنەوە و دوای جیاکردنەوەیان لە یەکتر ئەوە پێوەندییان لەگەڵ یەکتردا

دەمــێنێت، بۆ نموونە ســیــحــرکــردن لە بەشـێـک، یان ئەندامێکی جەستەی مرۆڤ وەک: پرچ، نینۆک، ددان، جلوبەرگ..... ئەوە سیحرە کە کار دەکاتە سەر مرۆڤەکە و بە گوێرەی ئەم جۆرە سیحرە ئەندام، یان شتەکان دوای جیابوونەوەیان ئارەزووی یەکتر دەکەن و یەکتری کێش دەکەن و مرۆڤی کۆن بڕوای وایە کە سۆزێک لەنێوان ئەندامەکانی مرۆڤدا هەیە.

مرۆڤی کۆن بنەمای ئەم جۆرە سیحرەشی هەر لە تێبینی کردنی دیاردەکانی سروشتەوە هەڵێنجاوە و دامەزراندووە، بۆ نموونە تۆوی دانەوێڵە دەبرێتە شوێنێکی دیکە و دەچێنرێت و شین دەبێت، یان لقی دارێک دەبڕێتەوە و لە شوێنێکی دیکە دەڕوێنرێت و گەورە دەبێت.

مرۆڤی کۆن لە تێبینی کردنی ئەم دیاردە سروشتییە ئەوەی بۆ دەرکەوتووە کە دوای جیاکردنەوەی پارچێک لە شتێک، ئەوە پێوەندییان لەگەڵ یەکتردا هەردەمێنێت، لێرەدا بۆمان دەردەکەوێت کە لەسەرەتادا سیحر و جادوو لەسەر بنەمایەکی خەیاڵی دروست نەبووە، بەڵکو لەسەر بنەمایەکی واقیعی و سروشتی دروست بووە.

بە گوێرەی ئەم جۆرە سیحرە، ئەگەر دوژمن ناو، یان وێنە و تەنانەت تاڵە موو، یان نینۆکی کەسێک بەدەست بێنێت، کەسەکەی بەدەست هێناوە، بۆ نموونە ئەگەر خەنجەرێک لە وێنەکەی ڕۆبچێت، ئەو خەنجەرە لە لەشی ئەو کەسەوە ڕۆچووە، یان ئەگەر تاڵە موو، یان نینۆکی کەسەکە لەناو بچێت، خودی کەسەکەش لەناو دەچێت.

هەندێک هۆزی سەرەتایی لە دیتنی کۆلکەزێرینە لە ئاسمان تووشی ترس و دڵەڕاوکێ دێن، چونکە وەک تۆرێک دەیبینن کە جادووگەرێک بۆ گرتنی ئەوان داینابێتەوە.

سیحر و چارەسەرکردنی نەخۆشی

مرۆڤی سەرەتایی باوەڕیان وابوو کە مرۆڤ بەهۆی گیانی بەدخواز و خراپەوە تووشی نەخۆشی دەبێت، واتە گیانە بەدەکان دەچنە ناو لەشی مرۆڤێکەوە و نەخۆشی دەکەن، بۆیە بۆ چارەسەرکردن پێویستە ببەنە لای سیحر بازێک، یان شامان (SHaman)ێک بۆ ئەوەی گیانە بەدەکان لە جەستەی نەخۆشەکە دەربێنێت.

بڕواشیان وایە کە سیحرباز، یان شامان هێز و توانایەکی نهێنی و ڕوحانی هەیە و دەتوانێت پێوەندی بەگیانە بەدەکانەوە بکات و دەریان بێنێت.

بۆیە جادووگەر، یان شەڕکەری هۆز لەو کەسانەن کە ئەم هێزەیان تێدایە، هەبوونی ئەو هێز و جەوهەرە لە جادووگەردا بە (مانا) ناودەبرێت.

بەپێی هزری مرۆڤی سەرەتایی ماددەیەکی بیانی، یان ڕوحێکی دزێو هاتووەتە ناو لەشی کەسێکەوەو جەستەی داگیرکردووە، دەبێت ئەم ڕوحەش بە ئەنجامدانی چەند ڕێوڕەسمێکی تایبەت، یان بەدوعا خوێندن لە لەشیدا دەربێنێت، یان بۆ لەشێکی دیکەی ڕاگوێزێت.

لای هندییە سوورەکانی ئەسکیمۆ مرۆڤی نەخۆش داواکارییەک پێشکەش بە شامان دەکات: شامانەکەش دوای ئەم داواکارییە پێوەندی بە گیانەکانەوە دەکات، ئەمەش لە ڕێگەی ئەنجامدانی چەند سرووتێکەوە دەکرێت و شێوە زمانێکی تایبەتی تێدا بەکاردێنێت و لە کاتی ئەنجامدانی ئەم سرووتە هەندێک حاڵەتی زەینی و دەروونی بەسەر شامان دێت، وەک گرژبوون و هەڵچوون و سۆزێکی بەجۆش لەگەڵ جووڵانەوەی لەش و تەپڵ لێدان، تا وەک مرۆڤێکی هیستیری لێ دێت، لە ماوەی ئەنجامدانی ئەم سرووتەدا بەردەوام (شامان)ەکە لەگەڵ گیانەکان دەدوێت و داوایان لێ دەکات کە واز لە نەخۆشەکە بێنن و گیانەکەی بگەڕێننەوە.

پێوەندی نێوان سیحر و ئایین

توێژینەوە مرۆییەکان ئەوە دەردەخەن کە سیحر و ئایینی سەرەتایی ڕۆڵێکی کاریگەر و دیاریان لە ژیانی کۆمەڵگەدا هەبووە و مرۆڤی کۆن لە پێناو زاڵ بوون و دەست بەسەرداگرتنی دیاردە سروشتی و کۆمەڵایەتییەکان پەنایان بۆ بردوون، لە کۆمەڵگەی سەرەتاییدا پێوەندییەکی بەهێز تا ڕادەی ئاوێتە بوون لەنێوان سیحر و ئاییندا هەیە و بەشێوەیەک بەیەکەوە بەستراون کە نەتوانرێت لەیەک جودابکرێنەوە، بۆیە کاریگەری و ڕۆڵی ئایین و سیحر وەک یەکن و هەموو لایەنەکانی ژیان دەگرنەوە.

لە کۆمەڵگەی سەرەتاییدا بەرەبەرە سیحر گەشەی کردو شێوەیەکی پێشکەوتووتری وەرگرت، ئەویش ئایینی سەرەتایی بوو تاکو بەهۆیەوە پێوەندی و سەودا لەگەڵ هێزە نادیار و شاراوەکاندا بکات و لە ڕێگەی شێوازی تازەوە وەک پەرستن و گیان فیداکردن و سرووت و نزاو پاڕانەوە و ئینجا دەستیان کرد بە قوربانیدان، هەر لە

ڕووەکەوە تا ئاژەڵ و تا ئادەمیزاد و سازکردنی سرووت بۆ ڕەزامەندی هێزە نادیار و شاراوەکان، بەم جۆرە ئایین لە شێوە سەرەتاییەکەی بەهۆی سیحرو جادووەوە هاتووەتە ناوەوە و پەرەی سەندووە، کەواتە سیحر بەر لە ئایین هەبووە.

توێژینەوە مرۆییەکان جەخت لەوە دەکەنەوە کە سیحر و ئایین ڕۆڵێکی گرنگ و بەرچاویان لە ژیانی کۆمەڵگەی سەرەتاییدا هەیە وەک هۆکار و ئامراز بۆ زاڵبوون بەسەر دیاردە سروشتییەکاندا بەکارهێنراون.

لەلایەکی دیکەوە، ئەو دڵەڕاوکێ و ڕاڕایی و هەڵچوونە دەروونییە کە بە ئەنجامی کارەساتەکانی ژیان، یان سەرنەکەوتن و نەهاتنەدی ئاوات و ئامانجەکانی مرۆڤ، وایان لە مرۆڤی سەرەتایی کردووە پەنا ببەنە بەر سیحر و ئایین و بڕواهێنان بەجیهانی ئەو دیوی سروشت، واتە مرۆڤی سەرەتایی سیحر و ئایینی بۆ جێبەجێ کردنی ویست و ئاواتەکانی خۆی هێنایەکایەوە.

هەروەک جیمس فریزەر دەڵێت: مرۆڤی سەرەتایی هەوڵی داوە لە ڕێگەی سرووت و نزاو نووشتە و شێوازی دیکەی سیحر و جادووەوە بەسەر هێزە سروشتییەکاندا زاڵ بێت و هەوڵی داوە بۆ ئەوەی لە ڕێگەی ئەم شێوازانەوە ویست و ئیرادەی خۆی بەسەر ئاژەڵ و بەروبووم و دارەکان و شتی دیکەدا بسەپێنێت.

بە بیروبۆچوونی فریزەر مرۆڤی سەرەتایی کاتێک هەستی بەوەکرد کە بۆ گەیشتن بە ئامانجەکانی تەنیا سیحر بەس نییە، بۆیە هەندێک باوەڕ و سرووتی غەیبی و میتافیزیکی هێنایە کایەوە کە پێوەندییان بەهێزی ئەو دیو سروشتەوە هەیە، ئەگەرچی سیحر و ئایین تەواوکەری یەکترن و پێوەندییەکی بەهێز لە نێوانیاندا هەیە، چونکە هەردووکیان دید و هەڵوێستی یەک قۆناغن لە قۆناغەکانی نەشونماکردنی بیری مرۆڤایەتی، بەڵام پاشان هەندێک جیاوازی و ناکۆکی لەنێوان سیحر و ئاییندا پەیدابوو، بە بڕوای فریزەر جیاوازی نێوان سیحر و ئایین بۆ جیاوازی نێوان سرووتەکانیان دەگەڕێنەوە:

١- سرووتی ئایینی سەرەتایی سیماو سۆز و ترس و تکا و پاڕانەوەی بەسەردا زاڵە، بەڵام سرووتی سیحر باوەڕبوون بەخۆ و ویست و ئیرادە و هێزی زاڵبوونی پێوە دیارە.

٢- سرووتی ئایینی سەرەتایی جگە لە واقیعی ژیانی ئێستا، مردن و ژیانی پاش مردنیش لەخۆ دەگرێت، بەپێچەوانەی سرووتی سیحر کە پتر پێوەندی بە واقیع و ژیانی کۆمەڵایەتییەوە هەیە.

٣- یەک لە سیماکانی سرووتی ئایینی گیانی تێڕوانینە و پێوەندی بەهێزی میتافیزیکی هەیە، بەڵام سرووتی سیحر سیمای کەڵک وەرگرتن و سوود بەخشین و بەرژەوەندی پێوەدیارە، ئەم جیاوازییانە لەگەڵ پەرەسەندنی بیر و هزری ئایینی بە ململانێ و دووبەرەکی گۆڕاوە.

سیحر لەناو کۆمەڵگەی کوردەواریدا

میللەتی کورد نەیتوانیوە خۆی لە ڕەگوڕیشەی بیروباوەڕە کۆن و ئایینە کۆنەکان ڕزگار بکات، تا ئێستاش وەکو سێبەرێک لە دوویەتی و لێی جودا نابێتەوە.

کوردیش وەکو گەل و میللەتانی دیکە بیری لە دەوروبەری خۆی کردووەتەوە و لە دیاردەکانی سروشت سەری سوڕماوە، کە مانگ و ڕۆژ گیراوە پێی وابووە دێوەزمەیەک گرتوونی، بۆیە کردوویە بە هەراوهۆریا و تەنەکە لێدان بۆ ئەوەی دێوەزمەی پێ بترسێنێت، باران بڕان بووبێت، بەزمی کۆسە بەبەو بووکە بەبارانەی بۆ گێڕاوە، دوعا و نوێژی تایبەتی بۆ کردووە، بەڵکو ببارێت.

ئاژەڵی لێ ئاوەکی بووە و نەیزانیوە بەکوێ کەوتووە، لەکن شێخ و مەلا دەمی گورگی بەستووە، زاوا بەزاوا نەبووە، چووەتە لای کوڵەنانی زاوای بۆ کردووەتەوە، ویستبێتی کیژێک حەزی لێ بکات، جۆرەها سیحر و جادووی لەکن جادووگەر کردووە.

جادووگەر بەخوێندنی ئایەت (وشە) یان دروست کردنی تەلەسمێک، یان تێکەڵاوکردنی چەند گیاودەرمانێک کاری جۆراوجۆری ئەنجام دەدا، کە بەشێوەی سروشتی ئەنجام نەدرێت، هەروەها چەندین کەرستەی فاڵ و جادووگەری لە کۆمەڵگەی کوردەواریدا بەکارهاتوون، لەوانە: شانە، ناڵی ئاژەڵ، بزمار، کۆت، دەرزی، درەخت و گژوگیا، هەروەها ئەو بەردانەی لە بەختی باش و خراپدا ڕۆڵی هێزێکی سروشتی دەبینن.

لەناو کوردەواریدا بەهۆی بیروباوەڕی ئایینێکی ئەفسانە ئامێز و بڕوا بە غەیب کردنەوە، دەیان و سەدان ئافرەت ستەم و زۆری لێ کراوەو لەژێر سێبەری یاسای غەیب و ئەفسانەدا پەلاماریان دراوەو مافیان زەوت کراوە و بەهۆی بڵاوبوونەوەی بیروباوەڕی خورافی کەسانێک خەڵکیان چەوساندووەتەوە.

تاکو ئەم دواییەش، بگرە تاکو ئێستەش هەندێک لەم باوەڕە خورافی و جادووییانە لەناوماندا باوە، وەک نووسینی چەند وشەیەک، یان چەند ناوێک، یان لە ئاو هەڵکێشانی دوعاو خواردنەوەی ئاوەکە، یان پرژاندنی ئاوەکە بەناو ماڵدا و گرتنەوەی کتێب و فاڵ و جادووگەری و ڕملّ لێدان، هەروەها فنجان گرتنەوە و نوشتە نووسین و بڕوا بە وتنی ئەستێرە شوناس کردن و بەری دەست خوێندنەوە و تەزبیح گرتنەوە و لە ملکردنی بەرموور کە بریتییە لە چەندین جۆرە مووورووی ئەوتۆ کە بڕوایان وایە ڕوودانی گەلێک شتی لە یاسا بەدەریان لە بارایە، بەسەردا خوێندنی نەخۆش و دەردەدار لەلایەن چەند کەسانێکی تایبەتی بەناو شێخ و مەلاوە، یان شاخی ئاسک و بەرانە کێوی، یان کوژەکەی شین، یان دانی ڕێوی و کوزە کەمتیار هەڵگرتن، یان هەڵواسینی چەند جۆرە دوعاو ئایەت و ڕستەیەک لەناو ماڵ، یان لە ئۆتۆمبیل، یان شوێنی کارکردندا، یان بخوور و قژ سووتاندن و لێکدانەوەی خەو و دڵ تەنگ بوون بە بیستنی دەنگی هەندێک ئاژەڵ و باڵندە وەک کوندە بەبۆ و قەلەڕەش و لوورەی سەگ....

دەشێت جوێن و دوعاش جۆر، یان ئامراز و شێوازێکی خورافی و جادووگەری هەبێت کە مرۆڤ لە پێناو هێنانەدی مەبەست و ئاواتەکانیدا پەنای بۆ بردووە، جوێن و دوعا لە کوردەواریدا دوو دەستەواژەن کە مرۆڤ ناخی خۆی پێ دەردەبڕێت، کاریگەری جوێن و دوعا لەسەر مرۆڤ چ ئەوەی دەیکات چ ئەوەی بۆی دەچێت جگە لە کاریگەرییەکی ناوەکی و مەعنەوی هیچی تر نییە، واتە جوێن، یان دوعای خراپ کە لە کەسێکی بکەیت، جگە لەوەی دوعاکەر، یان جوێندەر ناخی پیس و گلاوی خۆی دەردەخات و داخی دڵی خۆی دەڕێژێت، ئەوپەڕی نیشانەی بێ دەسەڵاتی پیشان دەدات، هیچ ناکات و هیچی لە دەست نایەت و دەکرێت بڵێین نیشانەی بەزین و بێ دەسەڵاتییە، هەروەها دوعاش هیچ ناکات و بێ ئاکامە.

گوتمان کەرستەکانی فاڵ و جادووگەری زۆرن، لەوانە بزمار کە وەک کەرستەیەکی جادووگەری بە مەبەستی خێروچاکە بەکارهێنراوە، دیارە (دارەبزمارە) کە دەکەوێتە سەر ڕێگای نێوان گوندی بەستۆڕەو گوندی کۆڕێ، کە لە مێژوویەکی کۆنەوە تاکو ئەمڕۆ ڕەواجێکی باشی هەیە و بەردەوام خەڵک بە مەبەستی جیاجیا سەردانی دەکەن، ئەم جۆرە دارەش کە پێی دەڵێن دارە چروو، دارێکی خۆڕسکی تەمەن درێژە و بەرگەی حاڵەتە جۆراوجۆرەکانی سروشت دەگرێت.

بزمارە کوتاوەکانی سەر قەد و پانتایی دارەکە کاتە لەتکراوەکانی ناخی مرۆڤیان لە ساتە تاڵ و دابڕاوەکانی ژیان هەڵگرتووە، هەروەها لای هەندێک کەس بووەتە پردێک بۆ پەڕینەوەی ڕیتمی ئێش و ئازارەکانی (ددان، باڵۆکە، سەر ئێشە).

دارە بزمارە و چەندین مەزارگە و دار و بەردی دیکە لەم وڵاتەدا هەن کە مێژوویەکی پڕ لە نەزانی و دواکەوتوویی میللەتی کورد دەردەخەن و لە بەردەم بزاڤی پێشکەوتندا کۆسپ و تەگەرەن.

ڕەشۆکی گەل لە زەلکاوی چەندین جۆرە بیروباوەڕی دژواردا پەلەقاژێ دەکات و ناچار پەنا دەباتەبەر ئەو بیروباوەڕە ناڕاست و خورافی و سیحراوییانە، ئەم بیروباوەڕانەیە بە گەلێک جۆر و شێوە کاردەکەنە سەر خەڵکی و بە وشەیەک کە لە دەمی کەسێکی (بەناو پیاوچاک)ەوە دێتە دەرەوە، یان دەست بەسەردا هێنانێک لەلایەن یەکێک لە پیاوچاکانەوە، خەڵکەکە وردەکەن و هەموو شتێک بە لایانەوە کاریگەری پیاوچاکەکانە کەلە کەسێتی (شێخ، مەلا، وەلی)دا خۆی دەنوێنێ، ئەم بارەش تەنیا بۆ دواکەوتنی باری کۆمەڵایەتی و ڕۆشنبیری ناگەڕێتەوە، بەڵکو بیری زانستیش تا ئێستا نەیتوانیوە بەجۆرێکی ئەوتۆ لە مێشکی ئەو خەڵک و جەماوەرەی دابێنێت و شوێنی ئەو بیروباوەڕە خورافی و پڕوپووچانە بگرێتەوە.

سەرچاوە و پەراوێزەکان:

١- الانسان في المرآة- كلايد كلوكهن، ترجمة- شاكر مصطفى سليم- ل٢٢- ٢٣، ٢٤.

٢- الأساطير و علم الأجناس- تأليف د- قيس النوري- بغداد. ١٩٨١- ل١١٢، ١١٣، ١٥٧.

٣- العقلية البدائية- ليفي بريل- ترجمة محمد القصاص مصر- ل٩، ٥٤.

٤- الإنسان وقواه الخفية- كولن ولسن- ترجمة سامي خشبة- بيروت- ل٦٠.

٥- الطاقة الانسانية- أحمد امين. بيروت. ل٣٣٨.

٦- کاوە و نەورۆز- ئەحمەد زەردەشت- ل٢٤، ٢٥.

٧- گۆڤاری کاروان. ژمارە- ٤٥- ١٩٨٦.

٨- گۆڤاری ڕامان- ژمارە- ٦٥- ل٩.